

نقش شکار در دوره عیلام نو (۶۵۰-۱۰۰۰ ق.م)

با نگرشی بر مهرهای استوانه‌ای و نقوش برجسته هم‌زمان در بین‌النهرین (آشور)

ابوالقاسم دادور^۱، فرزام ابراهیم‌زاده^۲، مهتاب مبینی^۳

تاریخ دریافت: ۹۱/۱۱/۱۸

تاریخ تصویب: ۹۲/۴/۳

چکیده

در زمینه نقوش شکار در دوره عیلام نو و نمونه‌های هم‌زمان بین‌النهرینی آن همواره خلأ پژوهش وجود داشته است؛ به همین دلیل و با توجه به این ضرورت، مدارک و منابع موجود بررسی شد. این تحقیق دوره زمانی ۶۵۰-۱۰۰۰ ق.م را در بر می‌گیرد و با نگرشی بر مهرهای استوانه‌ای و نقوش برجسته هم‌زمان در این مناطق انجام شده است. با مطالعه ۲۹ مهر استوانه‌ای و ۱۸ نقش برجسته به وجود اشتراک‌هایی در صحنه‌های حیوانات شکارشده، سبک شکار، ابزار شکار و جنس آثار پی می‌بریم. در این بررسی مشخص شد که در نقوش شکار دوره عیلام نو، علاوه بر جنبه معیشتی و مذهبی، جنبه تفریحی را نیز می‌توان مشاهده کرد. تا کنون از دوره عیلام نو هیچ نقش برجسته سنگی با موضوع شکار به دست نیامده است. همچنین در آثار دوره عیلام نو، پادشاه در هیچ یک از نقوش شکار دیده نمی‌شود. اما بر بسیاری از نقوش برجسته سنگی بین‌النهرین (۶۵۰-۱۰۰۰ ق.م) صحنه شکار پادشاه به فراوانی مشاهده می‌شود. در این بررسی، نقوش شکار در دوره عیلام نو و نمونه‌های هم‌زمان بین‌النهرینی مورد مطالعه قرار گرفت. اما هنوز آثار این دو سرزمین به مطالعه و تحقیق بیشتری نیاز دارد.

کلیدواژه‌ها: آشور، بین‌النهرین، شکار، عیلام، مهر استوانه‌ای، نقش برجسته.

مقدمه

و صیادی، معیشت و جنبه‌های الواهی و غیرالواهی و نیز آثار تمدنی مانند سلاح و ابزار، ظروف، پوشاک و... آشنا شد. نقوش شکار موضوع‌های متفاوتی را در دوران عیلام نو (۶۵۰-۱۰۰۰ ق.م) و نمونه‌های هم‌زمان بین‌النهرینی شامل می‌شد؛ این موضوع‌ها عبارت‌اند از: نقوش شکار انسان و حیوان، حیوان و حیوان، دیوهای افسانه‌ای، حیوانات و موجودات ترکیبی و پهلوان. این نقوش با دقت زیادی حکاکی شده‌اند.

درباره نقوش شکار در دوره عیلامی پژوهش‌های زیادی انجام نشده است. به همین دلیل، در این تحقیق انواع نقوش شکار در این دوره و نمونه‌های هم‌زمان بین‌النهرینی

انسان موجود توانمند و متفکری است و توانسته خود را از حاکمیت و سلطه طبیعت رها کند؛ و به کمک اندیشه و ابزار یا خود را با شرایط متفاوت اقلیمی و آب‌وهوایی تطبیق داده است، یا محیط زیست پیرامونش را دگرگون کرده و با میل خویش مساعد نموده است. البته چنین چیزی همواره با سرسختی و مقاومت انسان و طبیعت در برابر یکدیگر همراه بوده؛ اما در این جدال همیشگی انسان بر طبیعت چیره شده است.

اهمیت مقوله شکار در زندگی انسان انکارناپذیر است. با بررسی مهرهای استوانه‌ای در عیلام و بین‌النهرین، و مطالعه شکل‌های مختلف شکار می‌توان بادیای شکارگری

۱. دانشیار دانشکده هنر دانشگاه الزهراء (س) ghadadvar@yahoo.com

۲. کارشناس ارشد باستان‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایهر farzam_eb@yahoo.com

۳. استادیار گروه هنر دانشگاه پیام نور mobini.mahtab@gmail.com

روش تحقیق

این تحقیق از نوع توصیفی-تحلیلی بوده و اطلاعات آن از طریق منابع کتابخانه‌ای، منابع مکتوب شفاهی و تصویری گردآوری شده است. همچنین نقوش مهرهای استوانه‌ای و نقوش برجسته با موضوع شکار و موضوع‌هایی مثل ابزار شکار، انواع حیوانات شکارشده، پوشش فرد شکارچی و جنس آثار بررسی شده است.

اهداف تحقیق

اهداف این تحقیق شامل بررسی نقش شکار در دوره عیلام نو (۶۵۰-۱۰۰۰ ق.م) و نمونه‌های هم‌زمان در بین‌النهرین و سیر تطوّر و تکامل این نقوش در حیات اقتصادی، اجتماعی، معیشتی و فرهنگی، و رسوخ آن در باورهای مذهبی و اسطوره‌ای است. یکی دیگر از این هدف‌ها بررسی اهمیت شکار در میان مردمان این سرزمین‌ها و میزان تأثیر نقش شکار در مهرهای استوانه‌ای و نقوش برجسته بر آثار هنری (مانند ترسیم نقوش بر روی سفال، پارچه بافی و...) است.

مهر و نقوش برجسته

در میان هزاران سند و مدرکی که کاوشگران از دل خاک و تپه‌های مصنوعی به‌دست آورده‌اند، مهر و نقوش برجسته جایگاه ویژه‌ای دارد؛ چراکه بیانگر راز و رمزها و آیین تمام‌نمای فرهنگ و تمدن و هنر جامعه است. مهرشناسی علم جدیدی است و یکی از شعبه‌های باستان‌شناسی به‌شمار می‌رود. درباره نقوش برجسته نیز مطالعات زیادی انجام شده است. مطالعه بر نقوش برجسته و مهرهای استوانه‌ای بسیار گسترده است و به تحقیقات بسیاری نیاز دارد. به عقیده خیلی از پژوهشگران، مهرها به‌منظور نشان دادن مالکیت شخص ساخته شده‌اند؛ اما نقوش برجسته، علاوه بر این مضمون، یک موضوع تاریخی را نیز بازگو می‌کردند. عامل مهم دیگر همان جنبه مذهبی آن است که در مهرهای استوانه‌ای و نقوش برجسته مشاهده می‌شود (نگهبان، ۱۳۷۲: ص ۲۰۶).

آن مورد بررسی قرار گرفته است. عیلام و همسایگان غربی‌اش در دشت بین‌النهرین، با یکدیگر تماس بسیار نزدیک و همیشگی داشته‌اند. گاهی این تماس‌ها دوستانه و مسالمت‌آمیز، و گاهی خصمانه و شدید بوده است؛ اما همواره موجب مبادلات فرهنگی و اقتصادی و نفوذ دوسویه تمدن (از این نواحی به عیلام و برعکس) بوده است (آمیة، ۱۳۷۲: ص ۳).

بر اثر حفاری‌هایی که در مناطق مختلف عیلام (شامل شوش، چغازنبیل، تل ملیان، هفت‌تپه، چغامیش...) و بین‌النهرین (شامل نینوا، خورس آباد، بالوات، نیمرود، آشور و...) انجام شده، مهرهای استوانه‌ای و نقوش برجسته‌ای به‌دست آمده است. مطالعه نقوش شکار در دوره عیلام نو (۶۵۰-۱۰۰۰ ق.م) و نمونه‌های هم‌زمان آن در بین‌النهرین، ما را با حیات اقتصادی، اجتماعی، معیشتی و فرهنگی این جوامع آشنا می‌کند.

سؤال اصلی تحقیق

آیا با بررسی نقوش شکار در دوره عیلام نو و مقایسه آن‌ها با نمونه‌های هم‌زمانشان در بین‌النهرین، می‌توان به ساختار اعتقادی، فرهنگی، اجتماعی، اسطوره‌ای و اقتصادی حاکم بر این جوامع آشنا شد؟

دیگر سؤال‌های تحقیق

۱. آیا نقوش حیوانات شکارشده در دوره عیلام نو طیف مشخصی را شامل می‌شود. این نقوش در حیوانات شکارشده هم‌زمان در بین‌النهرین چگونه بوده است؟
۲. آیا در دوره عیلام نو نقوش شکار پادشاهان مشاهده می‌شود و این صحنه‌ها در نمونه‌های هم‌زمان بین‌النهرینی چگونه بوده است؟
۳. آیا در نقوش برجسته عیلام نو، نقوش حیوانات شکارشده به‌طور مشخص وجود دارد و این مسئله در نمونه‌های هم‌زمان بین‌النهرینی چگونه بوده است؟
۴. آیا ابزارهای شکار در دوره عیلام نو با نمونه‌های هم‌زمان بین‌النهرین متفاوت بوده است؟
۵. آیا در دوره عیلام نو، مهرهایی که نقوش شکار بر آن‌ها دیده می‌شود، بیشتر از نمونه‌های هم‌زمان در بین‌النهرین بوده است؟

مهر از جمله اسنادی است که به دلیل حجم کم ممکن است از یک طبقه فرهنگی وارد طبقه‌ای دیگر شود، یا از محلی به محل دیگر و از تمدنی به تمدن دیگر انتقال پیدا کند. اما این اتفاق درباره نقوش برجسته کمتر رخ می‌دهد. نقوش برجسته و مهر از سنگ ساخته می‌شدند؛ به همین دلیل در برابر عوامل طبیعی مانند برف و باران استحکام خوبی داشتند و سالیان دراز در معرض دید اجتماع‌های بشری قرار گرفته‌اند (صراف، ۱۳۷۳: ص ۲). اما مهرها و نقوش برجسته‌ای که پادشاهان و بزرگان معابد از آنها استفاده می‌کردند از جنس سنگ‌هایی مثل سنگ آهن، سنگ آهک، سنگ مرمر، و سنگ‌های قیمتی (مثل لاجورد و عقیق)، سنگ‌های یمانی و سنگ سلیمانی بود. همچنین در بعضی موارد از فلزاتی مثل طلا و برنز استفاده می‌شد. در این دوران، از عاج برای مهرسازی استفاده می‌کردند. روش کار و ابزار ساخت یا نرمی جنس مهر به وسیله ابزار نوک تیز (قلم حکاکی) سنگی یا مسی نقوش مختلف را روی آنها کنده‌کاری می‌کردند (بیانی، ۱۳۶۳: ص ۱۸). برای حکاکی روی نقوش برجسته نیز همین ابزار کاربرد داشت؛ اما اندازه ابزار مورد استفاده حکاکان با توجه به حجم کار متفاوت بود. درباره تاریخ استفاده از مهرها اختلاف‌های زیادی وجود دارد. خانم الیزابت ویلیامز فورت معتقد است که مهرهای استامپی برای اولین بار در اواخر هزاره ششم ق. م در شمال سوریه و آناتولی به وجود آمدند و اواخر هزاره چهارم ق. م جای خود را به مهرهای استوانه‌ای دادند (William Fort, 1976: p.2).

به احتمال زیاد، مهرها و نقوش برجسته در ابتدا جنبه تزئینی داشتند. از این رو، شکل آنها متنوع بود. اما مهرهای اولیه به شکل دگمه‌ای یا نیمه‌کروی، بیضی، مخروطی، مکعب و مکعب‌مستطیل بوده‌اند. دسته‌ای دیگر از مهرها نیز نیمه‌کروی یا بیضی‌شکل و به شکل حیوان خوابیده بوده‌اند (بیانی، ۱۳۶۳: ص ۱۱). مهرهای استوانه‌ای و نقوش برجسته بر اساس کیفیت فنی و طرز ساخت و همچنین نقوش کنده‌شده و یا فشرده‌شده بر آنها، به گروه‌های مختلفی تقسیم می‌شدند که هر یک معرف مکتبی هنری، دوره‌ای خاص و یا منطقه‌ای معین بودند. سبک حکاکی این نقوش نیز گاهی بسیار متفاوت بود؛ از جمله این سبک‌ها که دکتر نگهبان آنها را معرفی

می‌کند، می‌توان به سبک خطوط ساده، سبک قطعات متصل، و سبک سوراخ‌های مته‌ای اشاره کرد. اما اهمیت مهرها و نقوش برجسته به دلیل نقوشی است که روی آنها حک می‌شد. از جمله این نقوش می‌توان به نقوش ساده، هندسی، ترکیبی، انسانی، حیوانی و... اشاره کرد (نگهبان، ۱۳۷۲: ص ۲۱۲).

موقعیت جغرافیایی عیلام نو (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م)

سرزمین خوزستان در محدوده زمانی (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م)، از نظر فیزیکی و آب و هوایی، سه منطقه را شامل می‌شد:

۱. منطقه بایر؛

۲. منطقه نیمه‌بایر؛

۳. منطقه خشک.

خوزستان امتداد دشت آبرفتی بین‌النهرین است و پنج رودخانه کرخه، دز، کارون، مارون، زهره و هندیجان - که از کوه‌های زاگرس سرچشمه می‌گیرند - آب آن را تأمین می‌کنند. این منطقه برای زندگی مردمان عیلامی بسیار مناسب و غنی بود. موقعیت جغرافیایی مناسب عیلام باعث شد که تمدن عیلام در این منطقه رشد و گسترش یابد (پاتس، ۱۳۸۵: صص ۳۵-۳۶).

تاریخ سیاسی عیلام نو (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م)

عیلامی‌ها سرزمینشان را «هاتمتی» (سرزمین مقدس) می‌نامیدند (نگهبان، ۱۳۷۲: ص ۴۵۲). اطلاعات موجود درباره عیلامی‌ها بیشتر به کتیبه‌ها و نوشته‌ها محدود می‌شود که آغاز آن به هزاره سوم ق. م مربوط است. اما عیلامی‌ها از اواخر هزاره چهارم یا اوایل هزاره سوم قبل از میلاد تا حدود ۶۴۴ ق. م در منطقه جنوب غربی ایران حکومت می‌کردند و در آن مدت طولانی حکومت (حدود ۲۵ قرن) سلسله‌های معروفی را شامل می‌شدند. این سلسله‌ها عبارت بودند از: اوان، سیماش، اپارت، ایکه‌الکی، شوترک‌ها عیلام نو (صراف، ۱۳۷۹: ص ۸).

از جمله مهم‌ترین پادشاهان عیلام نو می‌توان به هالو دوش اینشتوشیناک، شوتروک ناهونت دوم، هومبان نیمتا اشاره کرد. نام تعدادی از این پادشاهان از نام‌های شاهان پیشین اقتباس شده است. پادشاهان عیلام نو بیشتر ایام سلطنت خود را درگیر جنگ با همسایگان غربی، به‌ویژه آشوری‌ها

بودند. سرانجام آشور بانیپال (۶۳۳-۶۸۸ ق. م) بابل را فتح کرد؛ سپس عیلام را نیز تحت تابعیت خود درآورد. آشور بانیپال، هومبان هالتاش دوم (شاه عیلام) را از سلطنت خلع کرد. بعدها در حدود ۶۴۰ ق. م عیلامی‌ها برای به دست آوردن استقلال از دست‌رفته‌شان شورش کردند. اما سپاه آشور به سرعت تمام مملکت را اشغال کرد و بسیاری از شهرهای عیلامی از جمله شوش را ویران نمود (آمیة، ۱۳۷۲: ص ۷۰). شوش، چغازنبیل، هفت تپه، چغا میش، ملیان از مهم‌ترین مناطقی به‌شمار می‌رود که آثار عیلامی از آنجا به دست آمده است (واندنبرگ، ۱۳۷۹: ص ۶۸).

موقعیت سرزمین بین‌النهرین (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م)

سرزمین بین‌النهرین در مناطق جنوب و جنوب شرقی وضعیت آب‌وهوایی مناسبی داشت. این سرزمین دارای خاک کمابیش حاصلخیز با موقعیت‌های جغرافیایی متفاوت بود. در مناطق جنوبی آن نیز کشت غلات و پرورش حیواناتی مثل گوسفند و گاو رونق بسیار داشت. مردم بین‌النهرین به پرورش حیوانات علاقه زیادی داشتند. به دلیل این موقعیت‌های مناسب و نیز بیشه‌زارها و دشت‌های سرسبز، حیوانات مختلفی مانند شیر، گوزن و قوچ کوهی به راحتی در این سرزمین زندگی می‌کردند (مجیدزاده، ۱۳۷۹: ص ۱۲).

تاریخ سیاسی بین‌النهرین (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م)

سرزمین بین‌النهرین از پیشگامان تمدن در جهان است. ابداع خط توسط سومری‌ها گام مهمی در رشد و توسعه علم و فرهنگ در این سرزمین بود (همان، ص ۳۶).

مدت طولانی سلسله‌ها در بین‌النهرین دوران‌های متفاوتی را شامل می‌شد که عبارت بودند از: دوران سلسله‌های قدیم، اکد، لاگاش، اور سوم، بابل قدیم، بابل میانی، کاسی‌ها، آشور قدیم، آشور میانی، آشور نو، و بابل نو (همان، ص ۴۰). در سرزمین آشور، پادشاهان نیرومندی حکومت می‌کردند که از مهم‌ترین و قدرتمندترین آن‌ها می‌توان به شلمانزر

سوم، سارگون دوم، آشوربانیپال اشاره کرد (همان، ص ۱۸۴).

سرزمین بین‌النهرین محوطه‌های باستانی بی‌شماری را دربر می‌گیرد؛ باستان‌شناسان هریک از این محوطه‌ها را چندین سال مورد کاوش قرار داده‌اند. از جمله آن‌ها می‌توان به محوطه‌هایی مثل اریدو، ماری، شهر آشور، نینوا و نیمرود اشاره کرد (ژرژ، ۱۳۶۹: ص ۶۲).

عیلام نو (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م)

منطقه خوزستان با ارتفاعات پیرامونش و رودهای کرخه، کارون و شعبه‌های آن‌ها سیراب‌کننده این دشت پهناور هستند. این سرزمین در روزگاران کهن مهد تمدن بزرگی بوده که با توجه به شواهد تاریخی و بر حسب تقسیمات امروزی، گستره آن شامل سرزمین‌های خوزستان، فارس و بخش‌هایی از استان کرمان، لرستان و کردستان بوده است (مجیدزاده، ۱۳۷۰: ص ۱).

متأسفانه به دلیل نبودن اطلاعات کافی از موقعیت جغرافیایی و تاریخی عیلام - که مهم‌ترین علت آن نبودن اطلاعات مناسب و نوشته‌های مکتوب است - نمی‌توان از فرهنگ و تمدن این قوم شناخت دقیقی به دست آورد. کم بودن اطلاعات باستانشناسی باعث شده است درباره مردمانی که در سپیده‌دم تاریخ مکتوب در ایران ساکن بوده‌اند، نظرهای بسیاری مطرح شود. برخی از این اطلاعات تنها بر شالوده زبانشناسی استوار است و به همین دلیل، اظهار نظر درباره عیلامی‌ها کار دشواری قلمداد می‌شود (کامرون، ۱۳۶۵: ص ۱۵).

در این مقاله تمام نقوش شکار در دوره عیلام نو، در محدوده زمانی (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م) بررسی می‌شود و اطلاعات موجود در دو بخش: مهرهای استوانه‌ای و نقوش برجسته مطالعه خواهد شد.

مهرهای استوانه‌ای

در دوره عیلام نو، پادشاهان عیلامی به ساختن مهر علاقه زیادی داشتند.

در این دوره، در زمینه نقوش شکار بر مهرهای استوانه‌ای دو صحنه شکار را مشاهده می‌کنیم:

۱. صحنه شکار حیوان؛

۲. صحنه شکار موجودات ترکیبی.

شکار حیوان

یکی از موضوع‌هایی که نقش آن بر مهرهای استوانه‌ای عیلام نو (۶۵۰-۱۰۰۰ ق.م) مشاهده می‌شود، شکار حیوان است که انواع مختلفی از حیوانات را شامل می‌شود: شکار قوچ کوهی، شکار گوزن، شکار پرنده، و شکار الاغ وحشی (در ادامه به بررسی چند نقش شکار حیوانی می‌پردازیم). در یکی از مهرهای استوانه‌ای دوره عیلام نو، مشاهده می‌کنیم که شکارچی، قوچ کوهی را شکار می‌کند. در سمت راست این صحنه، فردی که به‌ظاهر شکارچی است، روی زمین زانو زده و جهتش به سمت چپ است. این تصویر از نیمرخ نشان داده شده و لباس شکارچی نیز مانند لباس سایر شکارچیان، عبارت است از دامن کوتاهی تا بالای زانو که روی آن تزئین شده است.

نمونه دیگر مهرهای استوانه‌ای دوره عیلام نو که نقش شکار حیوانی را نشان می‌دهد، مهری است که در سمت چپ صحنه آن فردی شکارچی سوار بر اسب و تیر و کمان در دست، در حال تیراندازی است. شکارچی با سرعت در حال سوارکاری است و سعی دارد الاغ وحشی را که در برابر او و سمت راست صحنه در حال فرار است، شکار کند. این مهر دارای کتیبه است. شکارچی کلاه‌ساده بر سر دارد و نوع لباسش نامشخص است. این مهر فرسوده شده و قسمت‌هایی از آن آسیب دیده است. نوع حکاکی این مهر استوانه‌ای به صورت خطی است (پاتس، ۱۳۸۵: ص ۴۶۶).

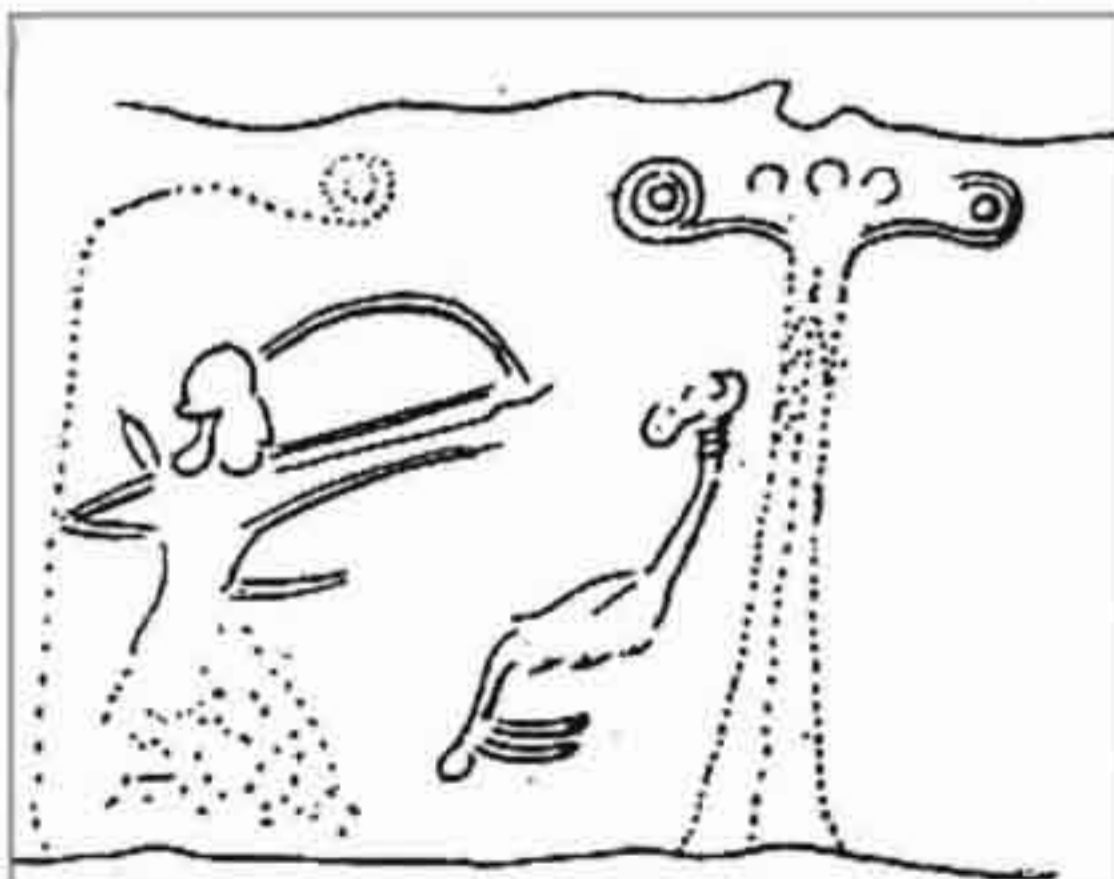
از دوره عیلام نو مهر استوانه‌ای دیگری به‌جا مانده است که نقش شکار حیوانی را نشان می‌دهد. در سمت چپ این مهر، فردی شکارچی را مشاهده می‌کنیم که لباس بلندی بر تن دارد، روی زمین زانو زده است، و در حالی که کمانی را در دست گرفته به سوی پرنده‌ای تیراندازی می‌کند.

تصویر ۲: شکارچی سوار بر اسب در حال شکار الاغ وحشی با تیر و کمان (موزه لوور؛ ۱۰۰۰ ق.م؛ ۲/۲×۱/۵ س.م؛ سنگ آهکی روشن)

تصویر ۱: شکارچی در حال شکار قوچ کوهی با تیر و کمان (موزه لوور؛ ۱۰۰۰ ق.م؛ ۲/۴×۱ س.م؛ بدل چینی)

تصویر ۳: شکارچی در حال شکار پرنده با تیر و کمان (موزه لوور؛ ۱۰۰۰ ق.م؛ ۲×۳ س.م؛ سنگ آهکی روشن)

شکارچی در حالی که پای راست خود را بر روی زمین قرار داده، در حال تیراندازی به سوی قوچ کوهی است که روی قله کوه و در حال گریز از دست شکارچی دیده می‌شود. علاوه بر این، روی این مهر استوانه‌ای، یک گوی و یک ماه که نماد خدای سین است، دیده می‌شود. صحنه شکار با ترسیم خطوط افقی در حاشیه بالا و پایین مهر تزئین شده است (پرادا، ۱۳۷۵: ص ۵۷).

پرنده در سمت راست صحنه قرار گرفته و در حال فرار به سوی یک درخت مقدس است. به نظر می‌رسد این پرنده شترمرغ باشد؛ اما اینکه چنین پرنده‌ای در دوره عیلام وجود داشته یا نه، نامعلوم است. این مهر بسیار آسیب دیده؛ اما پیداست که هنرمند حکاک تمام تلاشش را برای خلق آن به کار برده است (پرادا، ۱۳۷۵: ص ۵۶).

شکار موجودات ترکیبی

یکی از موضوع‌هایی که نقش آن روی مهرهای استوانه‌ای عیلام نو (۶۵۰-۱۰۰۰ ق.م) مشاهده می‌شود، شکار موجودات ترکیبی است که انواع مختلفی از موجودات را شامل می‌شود. موضوع برخی از این نقش‌ها عبارت است از: شکار شیر دیو، شکار شیردیو دوسر، شکار شیر ترکیبی، شکار شیر دال، و شکار انسان بالدار.

در یکی از مهرهای استوانه‌ای دوره عیلام نو که شکار موجودات ترکیبی را نشان می‌دهد، صحنه‌ای را می‌بینیم که در آن شیردیو حیوانی را شکار می‌کند. شیردیو در مصر نماد مراقبت و قدرت به‌شمار می‌رفت. این نماد در هزاره دوم قبل از میلاد به سرزمین بین‌النهرین و سوریه راه یافت و بعد از گذشت مدتی به سرزمین عیلام وارد شد. شیردیو معمولاً به‌منزله نگهبان یا در حال حمله به حیوانات دیگر نشان داده می‌شود (هال، ۱۳۸۳: ص ۶۴).

تصویر ۴: شکار قوچ کوهی توسط شیردیو (موزه لوور؛ ۱۰۰۰ ق.م؛ ۳×۲ س.م؛ بدل چینی)

در این اثر شیردیوی را مشاهده می‌کنیم که چنگال‌هایی به شکل پرنده دارد، با چنگال‌هایش قوچ کوهی را در اختیار گرفته است، و با دو دستش دو حیوان را- که نوعشان

مشخص نیست- از پا بلند کرده است. همچنین دو گیاه و تعداد زیادی نقوش هندسی را که تمام صحنه را پر کرده‌اند، در صحنه مشاهده می‌کنیم. هنرمند حکاک به طرز ماهرانه‌ای این اثر ارزشمند را خلق کرده و کوشیده است صحنه را با موضوعات متنوع پر کند (پرادا و دیگران، ۱۳۸۳: ص ۵۴).

در یک مهر استوانه‌ای دوره عیلام نو که نقش شکار موجودات ترکیبی را نشان می‌دهد، مهری را مشاهده می‌کنیم که در صحنه حک شده بر آن، شیردال حیوانی را شکار می‌کند. شیردال معمولاً سر عقاب دارد؛ گاهی تاج و بدن شیر دارد و گاهی یال و گاهی هم چنگال‌دار است. این جاندار دارای اصل و نسب باستانی است و تا به حال در علایم و نشانه‌های نجبا باقی مانده است. این نوع موجود در نمونه‌های هم‌زمان بین‌النهرینی آن هم بسیار زیاد بوده است؛ می‌توان پی برد که این نقش از بین‌النهرین به سرزمین عیلام وارد شده است (هال، ۱۳۸۳: ص ۶۴). در این مهر نقش مبارزه دو شیردال مشاهده می‌شود که بر سر شکار موجود عجیبی که سری به شکل گاو دارد، با هم مبارزه می‌کنند. یکی از شیردال‌ها یک دست خود را بر پشت آن موجود قرار داده است و از فرار آن جلوگیری می‌کند. در این صحنه، هنرمند با استفاده از نقوش گیاهی و تکرار یک موضوع، کوشیده است صحنه را پر کند و در نشان دادن جزئیات دقت زیادی صرف کرده است. همچنین چند نقش هندسی نیز در صحنه مشاهده می‌شود (پرادا و دیگران، ۱۳۷۳: ص ۵۵). احتمالاً موجودی که سر آن به شکل گاو و بدنش به شکل مار است، در گروه موجودات شرور قرار دارد؛ زیرا گیریفینی‌ها که از محافظان و دورکنندگان ارواح شرور هستند به آن‌ها حمله‌ور شده‌اند (دادور و مبینی، ۱۳۸۸: ص ۱۲۱).

نقوش برجسته

نقوش برجسته عیلام تا کنون از مناطق مختلفی مثل کورانگون، نقش رستم، کول فره، اشکفت سلمان، قلعه تول، تنگ نوروزی، شاهسوار و حاجی‌آباد کشف شده‌اند. کاشفان و محققین این نقوش برجسته سنگی را بررسی کرده و به این نتیجه رسیده‌اند که تمام آن‌ها دو موضوع را شامل می‌شوند:

شایسته این سرزمین است. اما هزاره اول ق. م دوران قدرت مشهورترین پادشاهان آشوری مانند سارگون دوم، سناخریب، آسارهادون و آشوربانیپال بود که به ترتیب در پایتخت‌هایی مثل آشور، کلهو، دورا- شرکین و نینوا حکومت کردند. آشوری‌ها توانستند را در نظام سیاسی و مفهوم پادشاهی تغییرات فاحشی به وجود آوردند. آن‌ها نخست ایالت کوچک خود، آشور را گسترش دادند و نظام حکومتی سازمان‌یافته‌ای را بنیان نهادند و سرانجام به امپراتوری عظیمی مبدل شدند.

تصویر ۵: شکار موجود ترکیبی با سر گاو به وسیله‌ی دو شیر دال (موزه لوور؛ ۹۰۰ ق. م؛ ۲/۲ س. م؛ غیرطبیعی)

تصویر ۶: شکار شیر به وسیله‌ی خدای نرگال (موزه ایران باستان؛ ۱۰۰۰ ق. م؛ ۱۰×۷/۵ س. م؛ مفرغ)

آشوری‌ها به دلیل کشمکشی که با همسایگان شمالی و غربی داشتند، نتوانستند زمان زیادی را صرف آفرینش‌های هنری کنند (مجیدزاده، ۱۳۸۰: ص ۱۷۹). اما قدرت نظامی آشوری‌ها به آن‌ها امکان داد که هنرمندان زیادی را از سرزمین‌های مجاور به خدمت بگیرند و از آن‌ها در ساختن کاخ‌ها و خلق آثار هنری استفاده کنند (ژرژرو، ۱۳۷۲: ص ۸۶). در این مقاله، تمام نقوش شکار در نمونه‌های هم‌زمان بین‌النهرینی در محدوده زمانی (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م)

۱. موضوعات مذهبی:

- ۲-۱. صحنه بار عام خدایان؛
- ۲-۲. صحنه قربانی برای خدایان؛
- ۲-۳. صحنه نیایش؛
- ۲-۴. صحنه حمل مجسمه‌ها.

۲. موضوعات غیرمذهبی:

- ۱-۲. صحنه بار عام سلاطین؛
- ۲-۲. صحنه خانوادگی (صراف، ۱۳۷۲: ص ۱۱)

موضوعات غیرمذهبی

صحنه شکار در هیچ‌یک از نقوش برجسته سنگی دوران عیلام نو دیده نمی‌شود. اما بر دو اثر فلزی که نقش برجسته دارند، نقش شکار مشاهده می‌شود. این دو اثر عبارتند از: پلاک مفرغی هفت‌تپه و جام برنزی کشف‌شده از ارجان (در ادامه یکی از این دو معرفی خواهد شد). این اثر از جنس مفرغ و نوعی پلاک است که از کاوش‌های علمی هفت‌تپه خوزستان به دست آمده. این شیء صحنه جالبی را نشان می‌دهد که با اساطیر و عقاید آن زمان رابطه داشته است. در این صحنه، یکی از خدایان عیلامی (احتمالاً نرگال که از خدایان مشهور بوده) بر پشت شیری ایستاده است و روبه‌روی او، بالاتر از سر شیر، زن عریانی زانو زده و پشت سر او یکی از سلاطین و کاهنان بزرگ عیلامی روی دم شیر و در حال پرستش و عبادت ایستاده است. دم حیوان به صورت مخفی نمایش داده شده است. در این پلاک مفرغی، خدای نرگال برای مبارزه با شیر، تیر و کمان حمل می‌کند. بر پشت خدای نرگال نیز تیردانی مشاهده می‌شود. خدای نرگال کلاه شاخ‌داری بر سر، و لباسی متشکل از پیراهن و شلواری چین‌دار بر تن دارد. این خدا گردن‌بندی نیز بر گردن آویخته است. در مجموع، این پلاک مفرغی صحنه‌ای مذهبی را بازگو می‌کند و از نظر هنری بسیار جالب توجه است (نگهبان، ۱۳۷۲: ص ۴۱۸).

بین‌النهرین (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م)

سرزمین بین‌النهرین جایگاه شماری از شهرهای کهن و محل ابداع خط به‌شمار می‌رود و لقب «گهواره تمدن»

آشوری است. هنرمند حکاک در خلق این مهر دقت زیادی به کار برده است (مجیدزاده، ۱۳۸۰: ص ۲۲۱).

تصویر ۷: شکار قوچ کوهی توسط شکارچی به وسیله شمشیر (موزه بغداد؛ ۱۰۰۰ ق. م؛ ۱/۲×۱/۴ س. م؛ سرپنتین)

تصویر ۸: شکار پرنده توسط شکارچی به وسیله شمشیر (موزه بغداد؛ ۱۰۰۰ ق. م؛ ۱/۲×۲/۴ س. م؛ سرپنتین)

تصویر ۹: پهلوان در حال شکار شیربالدار به وسیله نیزه (موزه بریتانیا؛ ۸۰۰ ق. م؛ ۱×۲/۴ س. م؛ سرپنتین)

شکار موجودات ترکیبی

یکی از موضوع‌هایی که بر مهرهای استوانه‌ای بین‌النهرینی (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م) مشاهده می‌شود، شکار انواع مختلف موجودات ترکیبی است؛ برای مثال: شکار گاو بالدار، شکار شیردال، شکار شیردیو، شکار کژدم انسان، شکار گاو بالدار با سر انسانی، و شکار شیر بالدار (در ادامه چند نقش شکار موجودات ترکیبی را بررسی خواهیم کرد). در یکی از مهرهای استوانه‌ای بین‌النهرینی (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م)، مشاهده می‌کنیم که شکارچی

بررسی می‌شود. همچنین در دو بخش: مهرهای استوانه‌ای و نقوش برجسته، اطلاعات موجود را مطالعه خواهیم کرد.

مهرهای استوانه‌ای

در سرزمین بین‌النهرین (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م) پادشاهان به ساخت مهر علاقه زیادی داشتند. در این دوره، بر مهرهای استوانه‌ای دو صحنه شکار را مشاهده می‌کنیم:

۱. صحنه شکار حیوان؛

۲. صحنه شکار موجودات ترکیبی

(در ادامه به توصیف این صحنه‌ها می‌پردازیم).

شکار حیوان

یکی از موضوعاتی که بر مهرهای استوانه‌ای بین‌النهرین (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م) مشاهده می‌شود، شکار حیوانات مختلف است؛ حیوان‌هایی مثل: قوچ کوهی، گوزن، گاو وحشی، پرنده و شیر (در ادامه به بررسی چند نقش شکار حیوانی می‌پردازیم). در یکی از مهرهای استوانه‌ای بین‌النهرینی که صحنه شکار حیوانی را نشان می‌دهد، می‌بینیم که شکارچی قوچی کوهی را شکار می‌کند. قوچ کوهی در سمت راست این مهر استوانه‌ای طوری حک شده که در حال فرار است. در سمت چپ نیز فردی شکارچی که لباس و ریش بلندی دارد دیده می‌شود؛ در یک دست او شمشیر، و در دست دیگرش پای قوچ کوهی قرار گرفته است. با توجه به این صحنه، به نظر می‌رسد فرد شکارچی قصد دارد حیوان را بکشد. هنرمند عضلات نیرومند شکارچی را با دقت زیادی نقش کرده است (Tisser, 1984: p.147).

در مهر استوانه‌ای دیگری، مشاهده می‌کنیم که شکارچی پرنده‌ای را شکار می‌کند. در سمت راست صحنه، شترمرغ بزرگ و شترمرغ کوچکی که با اضطراب در حال فرار هستند و به پشت سر خود نگاه می‌کنند، دیده می‌شوند. پشت سر آن‌ها فردی شکارچی مشاهده می‌شود که لباس آراسته‌ای بر تن دارد، ریش بافته‌شده‌ای دارد، و در دست راستش شمشیری است؛ طوری که می‌توان حدس زد قصد شکار شترمرغ‌ها را دارد. این فرد شکارچی با دست چپ دم شترمرغ بزرگ را در اختیار گرفته است. با توجه به نوع لباس او، می‌توان حدس زد که این فرد یکی از بزرگان

نفوذی که در سطح منطقه به دست آورده بودند، توانستند از سرزمین‌های مختلف هنرمندان زیادی را به خدمت درآوردند و با استفاده از آن‌ها آثار زیبا و ماندگاری خلق کنند (نیکنامی، ۱۳۶۹: ص ۱۸).

تصویر ۱۰: شکار گاو توسط شیردال (موزه برلین؛ ۸۰۰ ق. م؛ ۱/۸x م. س. م؛ بدل چینی)

تصویر ۱۱: شکار گاو وحشی توسط آشور ناصرپال دوم به وسیله نیزه (موزه بریتانیا؛ ۹۰۰ ق. م؛ ارتفاع ۹۵ س. م؛ سنگ مرمر)

تصویر ۱۲: نمایش شیرهای شکار شده توسط آشور بانپال (موزه بریتانیا؛ ۷۰۰ ق. م؛ ارتفاع ۱/۶۰ س. م؛ سنگ مرمر)

نقوش برجسته بین‌النهرینی (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م) که موضوع آن‌ها شکار است، بسیار جالب توجه می‌باشد. سه پادشاه آشوری، آشور ناصرپال دوم، سارگون دوم، و آشور بانپال

در حال شکار شیر بالدار است. در این صحنه، پهلوانی دیده می‌شود که در سمت راست صحنه ایستاده، سلاحی در دست دارد و در حال شکار شیر بالدار است. سلاح پهلوان شبیه نیزه است. او عضلاتی نیرومند و موهای بافته‌شده‌ای دارد. شیر بالدار بسیار عصبانی است و پنجه‌های خود را به سوی پهلوان گرفته است. در این صحنه، چند حیوان دیگر نیز مشاهده می‌شود که عبارت‌اند از: پرنده، قوچ کوهی، و میمون. شاید هنرمند برای پر کردن صحنه از این حیوان‌ها استفاده کرده است. دو درخت نیز در صحنه مشاهده می‌شود. هنرمند این مهر را با دقت نقش کرده و در حکاکی آن به ظرافت‌های زیادی توجه کرده است (Tisser, 1984: p.153).

در مهر استوانه‌ای دیگری در بین‌النهرین (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م) صحنه شکار شیردالی مشاهده می‌شود. شیردال معمولاً دارای سر عقاب و گاهی تاج و بدن شیر و بال است و گاهی هم چنگال دارد. این جاندار اصل و نسبی باستانی دارد و تا زمان حاضر در علایم و نشانه‌های نجبا باقی مانده است (هال، ۱۳۸۳: ص ۶۴). بر این مهر استوانه‌ای نقش مبارزه دو شیردال دیده می‌شود که بر سر شکار یک گاو در حال مبارزه هستند. یکی از شیردال‌ها دستش را بر پشت گاو قرار داده است. شیردالی که در سمت راست ایستاده است، خنجری در دست دارد. هنرمند در نشان دادن عضلات این شیردال‌ها دقت زیادی به کار برده و به ظرافت‌های بسیاری توجه کرده است. به نظر می‌رسد شیردالی که در سمت راست ایستاده است قصد محافظت از گاو را دارد و شیردالی که در سمت چپ قرار گرفته است، می‌خواهد گاو را شکار کند (Taser, 1984: p.184).

نقوش برجسته

نقوش برجسته بین‌النهرین (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م) از شهرهای نینوا و دورا-شکرین به دست آمده‌اند. موضوع‌های این نقوش برجسته سنگی بسیار متفاوت از یکدیگر و عبارت است از: لشگرکشی‌ها و گشودن دژها، اجرای مراسم قربانی، دریافت خراج، بار عام پادشاهان، صحنه‌های خانوادگی و صحنه شکار جانوران.

هنرمندان با دقت بسیار زیادی این موضوع‌ها را به صورت نقوش برجسته ایجاد کرده‌اند. آشوری‌ها با قدرت نظامی و

تصویر ۱۴: شکار پرنده توسط سارگون دوم به وسیله تیر و کمان در شکارگاه شاهی (موزه بریتانیا؛ ۸۰۰ ق. م؛ ارتفاع ۱/۲۷ س. م؛ سنگ مرمر)

پوشیده است. هنرمند برای حجاری این نقش برجسته دقت زیادی به کار برده و عضلات بدن شیرها را بسیار زیبا نشان داده است (Ibid, p.58).

در نقش برجسته دیگری از بین‌النهرین (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م)، نقش پرنده‌ای مشاهده می‌شود که پادشاه سارگون دوم آن را در جنگل شکار می‌کند. دو نفر از ملازمین نیز همراه پادشاه هستند. یکی از آن‌ها تیر و کمان در دست دارد و دیگری غزال خرگوش شکارشده‌ای را حمل می‌کند. هر دو ملازم لباس و ریش بلند و موهای بافته‌شده دارند. پادشاه سارگون دوم تیر و کمان در دست دارد و در حال تیراندازی به سوی آسمان و به سمت درختان است و به نظر می‌رسد قصد شکار پرنده‌ای را دارد. در آسمان و بالای سر دو ملازم، دو پرنده در حال پرواز هستند که نوعشان مشخص نیست. پادشاه ریش ندارد و لباس بلند و موهای بافته‌شده‌ای دارد. هنرمند حجار برای حجاری این نقش برجسته دقت زیادی به کار برده است.

در نقش برجسته دیگری، پادشاه سارگون دوم در حال شکار در شکارگاه شاهی مشاهده می‌شود. پادشاه تیر و کمان در دست دارد و در حال تیر اندازی به سوی دو پرنده‌ای است که در آسمان پرواز می‌کنند. او لباس بلندی بر تن دارد و موهایش بافته‌شده است. در مقابل پادشاه، ملازم او دیده می‌شود که در یک دست پرنده شکارشده را گرفته و در دست دیگر یک تیر دارد. ملازم موها و ریش بلندی دارد. پادشاه بسیار بزرگ نشان داده شده است؛ شاید

تصویر ۱۳: شکار پرنده توسط سارگون دوم به وسیله تیر و کمان در جنگل (موزه بریتانیا؛ ۸۰۰ ق. م؛ ارتفاع ۱/۲۷ س. م؛ سنگ مرمر)

علاقه زیادی به شکار داشتند. این موضوع بر نقوش برجسته سنگی به خوبی قابل مشاهده است.

نقوش برجسته‌ای که دارای صحنه شکار هستند، عبارت‌اند از: شکار شیر، شکار پرنده، شکار گاو وحشی، و شکار خرگوش (در ادامه تعدادی از نقوش برجسته را معرفی می‌کنیم). در یکی از نقوش برجسته بین‌النهرین (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م) نیز صحنه شکار گاو وحشی مشاهده می‌شود. آشور ناصرپال دوم وسط صحنه، سوار بر ارابه ایستاده و شاخ‌های گاو وحشی شکارشده را گرفته است. ارابه‌ران با ارابه به سمت گاو وحشی شکارشده دیگری که بر زمین افتاده است، می‌رود و اسب‌ها در حال پریدن از روی نعش حیوان هستند. در انتهای صحنه، مراقبان پادشاه سوار بر اسب و نیزه در دست، ارابه را تعقیب می‌کنند. به نظر می‌رسد پادشاه شاخ‌های گاو زخمی را گرفته و قصد دارد حیوان را به داخل ارابه بکشانند. با توجه به نوع نقوش می‌توان حدس زد که هنرمند سعی کرده است پادشاه را قدرتمند نشان بدهد. پادشاه لباس بلند، ریش و کلاهی آراسته دارد و برای شکار گاو وحشی از نیزه استفاده کرده است. هنرمند حجار در خلق این نقش برجسته دقت زیادی داشته است (Parrot, 1961: p.50).

در نقش برجسته دیگری، شیرهایی که آشور بانپال شکار کرده و کشته است، نشان داده می‌شود. در این نقش برجسته، نقش چهار شیر نر و دو شیر ماده را که با تیر و کمان کشته شده‌اند، مشاهده می‌کنیم. در قسمت بالای صحنه یکی از ملازمین پادشاه سوار بر اسب مشاهده می‌شود. این ملازم تیر و کمان در دست دارد و لباس بلندی

این موضوع به دلیل نمایش دادن قدرت و عظمت پادشاه باشد. هنرمند حجار در خلق این اثر دقت بسیاری صرف کرده است (Ibid, pp.62-63).

نقوش برجسته سنگی بین‌النهرین (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م) از زیبایی خاصی برخوردار بود و هنرمندان حجار برای خلق این آثار هنری تمام تلاش خود را به کار می‌بردند. این آثار ارزشمند اکنون زینت‌بخش بسیاری از موزه‌هاست.

نتیجه

با بررسی نقوش شکار بر مهرهای استوانه‌ای و نقوش برجسته در دوره عیلام نو (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م) و نمونه‌های هم‌زمان در بین‌النهرین، این نتایج به دست آمده است:

نقوش شکار در دوره عیلام نو (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م)، از نظر مذهبی - معیشتی بسیار مهم بود. اما در نمونه‌های هم‌زمان بین‌النهرینی، علاوه بر جنبه مذهبی - معیشتی، از نظر تفنی نیز موضوع شکار اهمیت بسیاری داشت. نقوش شکار حیوانی بر مهرهای استوانه‌ای عیلام نو (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م) و نمونه‌های هم‌زمان بین‌النهرینی آن، بسیار متنوع بود و نقوش شکار حیواناتی مثل: گوزن، قوچ کوهی، شیر، الاغ وحشی و انواع پرندگان در هر دو سرزمین رواج داشت. نقوش شکار موجودات ترکیبی بر مهرهای استوانه‌ای عیلام نو (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م) و نمونه‌های هم‌زمان بین‌النهرینی آن، تنوع زیادی دارد و نقوش شکار موجوداتی مثل: شیردال، شیردیو، کژدم انسان، گاو بالدار، شیر بالدار رواج داشته است.

از جمله سلاح‌هایی که در دوره عیلام نو (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م) و نمونه‌های هم‌زمان بین‌النهرینی آن برای شکار مورد استفاده قرار می‌گرفت، می‌توان به تیر و کمان، شمشیر، خنجر و طناب اشاره کرد که از نظر نوع و شیوه ساخت و روش استفاده بسیار مشابه یکدیگرند. تا کنون هیچ نقش شکار توسط پادشاه بر نقوش برجسته و مهرهای استوانه‌ای در دوره عیلام نو مشاهده نشده است. اما نقوش شکار توسط پادشاهان روی

مهرهای استوانه‌ای و نقوش برجسته هم‌زمان بین‌النهرینی مشاهده می‌شود.

سبک حکاکی مهرهای استوانه‌ای در دوره عیلام نو (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م) و نمونه‌های هم‌زمان بین‌النهرینی آن بسیار مشابه با یکدیگر بوده، سبک نقوش مهرهای استوانه‌ای در این دوران خطی است.

در بین نقوش حیوانی حک‌شده بر مهرهای استوانه‌ای دوره عیلام نو و نمونه‌های هم‌زمان بین‌النهرینی آن، نقش شکار قوچ کوهی از بیشترین اهمیت برخوردار است و نقش شکار الاغ وحشی اهمیت کمتری دارد.

در بین نقوش موجودات ترکیبی در دوره عیلام نو (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م) و نمونه‌های هم‌زمان بین‌النهرینی آن، نقش شکار شیردال بیشترین اندازه اهمیت و نقش شکار گاو بالدار کمترین میزان اهمیت را دارد.

در نقوش برجسته بین‌النهرینی، شکار شیر بیشترین اهمیت را داراست. علاوه بر آن، نقوش شکار گاو وحشی، الاغ وحشی، و پرند نیز دیده می‌شود که از اهمیت زیادی برخوردار است. علاقه زیاد پادشاهان آشوری به شکار شیر نشانگر قدرت و عظمت شکار توسط پادشاهان است.

از دوره عیلام نو (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م)، فقط دو اثر برنزی که دارای نقش برجسته شکار هستند، به دست آمده است. جنس مهرهای استوانه‌ای در دوره عیلام نو (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م) و نمونه‌های هم‌زمان بین‌النهرینی آن عبارت است از: سرپنتین، سنگ آهکی روشن، قیر طبیعی، بدل چینی و سنگ آهکی تیره. این سنگ‌ها برای ساخت مهرهای استوانه‌ای مورد استفاده قرار گرفته است. نقوش برجسته بین‌النهرینی از جنس سنگ مرمر و سنگ آهکی سفید است. افراد شکارچی کلاه و لباس چین‌دار بلندی بر تن داشته، همگی کمر بند دارند. ابعاد مهرهای استوانه‌ای در دوره عیلام نو و نمونه‌های هم‌زمان بین‌النهرینی تقریباً یکسان است. با توجه به سبک‌های مشترک در نوع نقوش مهرهای استوانه‌ای و نقوش برجسته، به‌آسانی می‌توان به روابط فرهنگی و تجاری این دو سرزمین در محدوده زمانی (۶۵۰-۱۰۰۰ ق. م) پی برد.

جدول ۱: مهرهای استوانه‌ای دوره عیلام نو و مهرهای استوانه‌ای بین‌النهرین (۱۰۰۰-۶۵۰ ق.م)

۱. مهر استوانه‌ای	۲. تصویر مهر	۳. شکار حیوانات					۴. شکار موجودات ترکیبی				۵. ابزار شکار	۶. جنس اثر	۷. قلمت	۸. محل نگه‌داری	۹. ابعاد (سانتیمتر)	
		۳۱. قوچ	۳۲. الاغ وحشی	۳۳. بزنده	۳۴. شیر	۳۵. گاو	۴۱. شیر و دیو	۴۲. شیر دال	۴۳. گاو مار	۴۳. شیر بالدار						
۱۰۱. مهرهای استوانه‌ای عیلام نو (۱۰۰۰-۶۵۰ ق.م)	۱ و ۲ اثر شماره ۱ شکار حیوان	*										تیر و کمان	بدل چینی و سنگ آهک	۱۰۰۰ ق.م	موزه لوور	۲/۴*۱
	۱ و ۲ اثر شماره ۲ شکار حیوان		*									تیر و کمان	سنگ لاهی روشن	۱۰۰۰ ق.م	موزه لوور	۱/۵*۲/۲
	۱ و ۲ اثر شماره ۳ شکار حیوان			*								تیر و کمان	بدل چینی	۱۰۰۰ ق.م	موزه لوور	۳*۲
	۱ و ۲ اثر شماره ۴ شکار موجود ترکیبی	*								*		چنگل حیوان	قیر طبیعی	۱۰۰۰ ق.م	موزه لوور	۳*۲
۱۰۲. مهرهای استوانه‌ای بین‌النهرین (۱۰۰۰-۶۵۰ ق.م)	۵ و ۶ اثر شماره ۵ شکار موجود ترکیبی									*	*	چنگل حیوان	سپنتین	۹۰۰ ق.م	موزه لوور	۲*۲/۲
	۶ و ۷ اثر شماره ۶ شکار موجود ترکیبی	*										شمشیر	سپنتین	۱۰۰۰ ق.م	موزه بغداد	۱/۲*۱/۴
	۷ و ۸ اثر شماره ۷ شکار موجود ترکیبی			*								شمشیر	سپنتین	۱۰۰۰ ق.م	موزه بغداد	۱/۲*۱/۴
	۷ و ۸ اثر شماره ۸ شکار موجود ترکیبی									*		نیزه	سپنتین	۸۰۰ ق.م	موزه بریتانیا	۲/۴*۱
۱۰۳. مهرهای استوانه‌ای بین‌النهرین (۱۰۰۰-۶۵۰ ق.م)	۹ و ۱۰ اثر شماره ۹ شکار موجود ترکیبی								*	*		چنگال حیوان	بدل چینی	۸۰۰ ق.م	موزه برلین	۱/۸*۱
	جمع	۹	۳	۱	۲	۱	۱	۱	۱	۱	۱	-	-	-	-	-

جدول ۲: نقوش برجسته عیلام نو و نقوش برجسته بین النهرین (۱۰۰۰-۶۵۰ ق.م)

۹ ابعاد (سانتیمتر)	۸ محل نگهداری	۷ قنمت	۶ جنس اثر	۵ ابزار شکار	۳. شکار حیوانات							۲ تاریخ مهر	۱ شماره اثر عیلام نو			
					۴و۳ شیربالدار	۴و۳ گاو مار	۴و۲ شیردال	۴و۱ شیرودیو	۳و۵ گاو	۳و۴ شیر	۳و۳ پرند			۳و۲ الاغ وحشی	۳و۱ قوچ	
۱۰۰۷/۵	موزه ایران باستان	۱۰۰۰ ق.م	مفرغ	تیر و کمان							*			۲و۱ اثر شماره ۶ شکار حیوان	۱۱ نقش برجسته عیلام نو (۱۰۰۰-۶۵۰ ق.م)	
۹۵	موزه بریتانیا	۹۰۰ ق.م	سنگ مرمر	نیزه					*					۲و۲ اثر شماره ۱۱ شکار حیوان	۱۲ نقش برجسته بین النهرین (۱۰۰۰-۶۵۰ ق.م)	
۱۰۶۰	موزه بریتانیا	۷۰۰ ق.م	سنگ مرمر	تیر و کمان						*				۲و۳ اثر شماره ۱۲ شکار حیوان		
۱۰۲۷	موزه بریتانیا	۸۰۰ ق.م	سنگ مرمر	تیر و کمان							*			۲و۳ اثر شماره ۱۳ شکار حیوان		
۱۰۲۷	موزه بریتانیا	۸۰۰ ق.م	سنگ مرمر	تیر و کمان							*			۲و۳ اثر شماره ۱۴ شکار حیوان		
-	-	-	-	-						۱	۲	۲	۰	۰	۵	

منابع

- آمیه، پیر، (۱۳۷۲)، تاریخ عیلام، ترجمه شیرین بیانی، ج ۲، دانشگاه تهران، تهران.
- بیانی، ملک‌زاده، (۱۳۶۳)، تاریخ مهر در ایران (از هزاره چهارم تا هزاره اول)، یزدان، تهران.
- پرادا، ایدت و رابرت دایسون و چارلز ویلکسون، (۱۳۸۳)، هنر ایران باستان، ترجمه یوسف مجیدزاده، ج ۲، دانشگاه تهران، تهران.
- بی‌نام، (۱۳۷۵)، چغازنبیل (حکاکی‌ها)، ترجمه اصغر کریمی، یزدان، تهران.
- پاتس، دنیل تی، (۱۳۸۵)، باستان‌شناسی عیلام، ترجمه زهرا باستی، سمت، تهران.
- دادور، ابوالقاسم و مهتاب مبینی، (۱۳۸۸)، جانوران ترکیبی در ایران باستان، دانشگاه الزهراء، تهران.
- رو، ژورژ، (۱۳۶۹)، بین‌النهرین باستان، ترجمه عبدالرضا هوشنگ مهدوی، ج ۲، شرکت سهامی خاص نشر آبی، تهران.
- صراف، محمدرحیم، (۱۳۷۲)، نقوش برجسته عیلامی، دانشگاه تهران، تهران.
- کامرون، ج، (۱۳۶۵)، ایران در سپیده‌دم تاریخ، ترجمه حسن انوشه، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، تهران.
- مجیدزاده، یوسف، (۱۳۷۹)، تاریخ و تمدن بین‌النهرین، تاریخ سیاسی، ج ۱، مرکز نشر دانشگاهی، تهران.
- بی‌نام، (۱۳۸۰)، تاریخ و تمدن بین‌النهرین، هنر و معماری، ج ۳، مرکز نشر دانشگاهی، تهران.
- بی‌نام، (۱۳۷۰)، تاریخ و تمدن عیلام، مرکز نشر دانشگاهی، تهران.

- مورتگات، آنتوان، (۱۳۸۷)، هنر بین‌النهرین باستان، هنر کلاسیک خاور نزدیک، ترجمه محمد رحیم صراف و زهرا باستی، مرکز نشر دانشگاهی، تهران.
- نگهبان، عزت‌الله، (۱۳۷۲)، حفاری هفت‌تپه دشت خوزستان، سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران.
- نیکنامی، کمال‌الدین، (۱۳۶۹)، باستان‌شناسی، دوران تاریخی بین‌النهرین نقوش برجسته آشور نو، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
- واندنبرگ، لویی، (۱۳۴۸)، باستان‌شناسی، ایران باستان، ترجمه عیسی بهنام، چ ۲، دانشگاه تهران، تهران.
- هینتس، والتر، (۱۳۷۱)، دنیای گمشده عیلام نو، ترجمه فیروز فیروزنیا، انتشارات علمی فرهنگی، تهران.
- هال، جیمز، (۱۳۸۳)، فرهنگ نگاره‌های نمادها در هنر شرق و غرب، ترجمه رقیه بهزادی، چ ۲، فرهنگ معاصر، تهران.

- Moortgat, Anton, (1966), **Vorderasiatische Rollsiegel**, Germany.
- Parrot, A. The Arts of Assyria, (1961), **The Arts of Mankind**, Translated from the French, New York.
- Teisser, B, (1984), **Ancient Near Eastern**, Cylindrical Seals.
- Williams. Forte and Elizabeth Beth, (1976), **Ancient Near Eastern Seals**, The Metropolitan Museum of Art.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی